প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ ডিপ্ল'মা পাঠ্যক্ৰম
DIPLOMA IN ELEMENTARY EDUCATION
(D. El. Ed.)

প্ৰায়োগিক অনুশীলনীৰ হাতপুথি ২
PRACTICUM HANDBOOK 2

Name of the Trainee:

Enrollment Number:

Study Centre:

Session:

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
KRISHNA KANTA HANDIQUI STATE OPEN UNIVERSITY

INTRODUCTION

The “Practicum Handbook No. 2” contains the practical components included in the 2nd year courses of the “Diploma in Elementary Education” (D.El.Ed.) programme. You must have already carried out all the necessary school based activities which were included in the **“Practicum Handbook No. 1”**. In the second year of the D.El.Ed. Programme, the practicum part contains three kinds of courses. These are:

- I.T. Skill Development (Marks: 50)
- Art & Creative Education (Marks: 50)
- Teaching Practice (Marks: 200)

This **“Practicum Handbook No. 2”** contains instructions regarding the practicum components of all the three above mentioned courses.

The teaching-learning process in the 21st century remains inadequate and incomplete unless the information technology is used. Keeping in view the use of computer technology in disseminating knowledge and education, it is of utmost necessity to train the school teachers in the development of these IT skills. With this view, the practicum course **“I.T. Skill Development”** has been developed.

'Art' is an expression of the creativity inherent in a human mind. People find inspiration and pleasure through involvement with any form of creative work. It has been found that children can be encouraged to attend school by involving them in various kinds of artistic activities starting from the very primary stage itself. Through art education, children receive creative pleasure, gain inspiration to do work and develop their aesthetic sensibilities. Moreover, the various subjects at the primary stage of education can be made more interesting and easy for the children by integrating art and other creative activities with teaching methods. Therefore, in keeping with the importance of the subject at the school level, the practicum course **“Art & Creative Education”** has been developed so that the teacher trainees can identify the benefits of art and other creative aspects such as creative drama, creative writing, etc. as a part of teaching-learning process.

“**Teaching Practice”** is the most essential part of the teacher training programme and carries the maximum weightage. The practice teaching sessions will develop the skills of the learners to use various techniques of effective teaching which they have learned 'theoretically' to 'apply' in the actual classroom situations. This will also improve their efficiency to plan and act in an effective and efficient way.

I.T. SKILL DEVELOPMENT

For this practicum course on 'I.T. Skill Development', the practical training on computer will be imparted to you at your respective study centres. An instructional manual named "Instructional Manual for I.T. Skill Development" has been prepared and delivered to you. You can use that manual as a guide book while carrying out your practical training on I.T. Skill Development.

Objectives: The practicum course on I.T. Skill Development will enable you to:

- utilise the most popular word processor Microsoft Word
- create spreadsheet document with Microsoft Excel
- prepare presentations using Microsoft PowerPoint
- create email account and browse the Internet
- develop your skill of using computer technology effectively while imparting knowledge and education to your students
- develop your self-confidence with regard to the application of computer technology

EVALUATION PROCEDURE

The evaluation for the practicum course on "I.T. Skill Development" will take place in the respective study centres. The trainees will have to select any two questions through the lottery system. Each question will carry 20 marks. The viva-voce will carry 10 marks.

ART & CREATIVE EDUCATION

In this course on **'Art & Creative Education'**, you will be provided with the basic theoretical knowledge on art education along with the hands-on training on various kinds of art and craft. The practical training on this course will be imparted to you at your respective study centres.

A separate handbook, entitled **'Handbook on Art & Creative Education'** and also two **DVDs** related to this course have been developed and provided to you as supplementary supports to guide you towards both the theoretical, as well as, practicum components of the course. The videos will help you to form a comprehensive idea on the ways to carry out the art and creative education classes in your respective classrooms, together with the various types of art activities that you can teach your students. These videos are also available both at the 'Learner Corner' section and at the 'D.El.Ed.' section in the University website: **www.kkhsou.in**

Objectives: The course on Art & Creative Education will enable you to -

- acquire the necessary knowledge on Art & Creative Education;
- identify and appreciate different forms of art;
- express your own creative potential through artistic works;
- apply your abilities of keen observation, imagination, patience and discipline;
- recognise the importance of art & drama as teaching-learning tools in the elementary school;
- plan and organise classes on art & creative education in your own classroom;
- develop creative writing abilities in your students; and
- apply the principles of art, drama and other creative methods while teaching various subjects.

The details of the course contents including the evaluation procedure and the format of report writing of this practicum course are given in the Handbook on Art & Creative Education. Kindly read the handbook thoroughly.

EVALUATION PROCEDURE

The evaluation for the practicum course on "Art & Creative Education" will take place in the respective study centres. The evaluation will be carried out in the following areas:

- **Examination (Practical & Theory)**

For **practical examination**, there will be two options - 'Creative Composition' and 'Creative Writing'. The trainees will have to attempt any one option. The topics will be given on the spot at the time of examination. (Marks: 10)

For **theory examination**, questions will be set from the theoretical portion of the 'Hanbook on Art & Creative Education'. (Marks: 15)

(kindly refer to the Handbook on Art & Creative Education, page 41)

- **Project Works:** The activities of the project works are divided into two groups - Group A & Group B. The teacher trainees are requied to carry out a total of **two activities** - one activity from each group.

For activity under **Group A: Data Collection & Report Writing**, you will have to prepare a report after collection of data and write a report on the data collected. You have to submit the report to your study center, where evaluation will be carried out, on the basis of the 'rating scales' provided as **Annexure: A-I of this handbook.** (Marks : 15)

(kindly refer to the Handbook on Art & Creative Education, page 42)

For **Group B: Hands on Activity**, you will have to carry out any one of the given activities and submit it in your study centre. The evaluation of the activity will be carried out on the basis of the 'rating scales' provided as **Annexure: A-II** of this handbook. (Marks: 10)

(kindly refer to the Handbook on Art & Creative Education, page 43

PRACTICE TEACHING

The Study Centres will select around six to ten (6 to 10) schools according to the convenience of their respective teacher trainees and the communication facilities. For each school, one supervisor i.e. the teacher educator will be allotted.

The teacher trainees will have to carry out three practice teaching classes in the schools allotted to them by their study centres. The supervisor allotted for each school will supervise a total of three numbers of classes of each trainee and also evaluate the classes on the basis of "Teaching Assessment Index" (enclosed as **Annexure A-III).**

➢ ***Objectives*: ** Practice Teaching will enable you to -

- make your teaching more systematic and interesting
- apply the theoretical knowledge of various teaching skills and methods in the real classroom situations effectively

➢ ***Your Role* :** Your role in practice teaching is as follows -

- You are required to prepare 20 Lesson Plans from your two selected optional method subjects as follows:
    - First Optional Subject **:** 10 Lesson Plans
    - Second Optional Subject **:** 10 Lesson Plans
- You have to discuss with your supervisor / counsellor regarding your Lesson Plans (at least ten Lesson Plans) before delivery in the classroom and incorporate the improvements suggested by your supervisor / counsellor. (A general format for Lesson Plan is given as **Annexure - B**)
- Before preparing the Lesson Plans, you may also consult the school authority about the lessons completed so as to enable the continuation from thereon in order to facilitate the comprehensive ability of the students.
- You have to develop appropriate teaching aids to present your lessons.

- You have to deliver a total of three Lesson Plans in the schools allotted to you which will be supervised by the respective supervisors.

- You have to deliver the rest of the Lesson Plans in your own schools. These classes will be monitored by the headmasters, senior teachers and also peer teachers of your respective schools.

- You will have to submit twenty Lesson Plans along with the teaching aids to your respective study centers after you finish all your practice teaching classes.

EVALUATION PROCEDURE

The evaluation of the practicum course on "Practice Teaching" will be carried out in the following areas:

- **Practice Teaching Classes:** Evaluation will be carried out on the basis of "Practice Teaching Assessment Index" which is provided as Annexure : A-III. The average grade of three classes supervised by the supervisor will be converted to marks. (Marks: 100)
- **Lesson Plans:** The Lesson Plans accompanied by the teaching aids submitted to the study centres will be evaluated. (Marks:80)
- **Viva Voce:** Viva voce will be carried out in the respective study centres. (Marks: 20)

*** ***** ***

Note:

- ***All the practicum courses should be completed by the month of March.***
- ***The Rating Scales and the Teaching Assessment Index for the counsellors and supervisors have been provided as annexures.***

পৰিচয়

প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ ডিপ্ল'মা পাঠ্যক্ৰমৰ প্ৰায়োগিক অনুশীলনীৰ হাতপুথি-২ত ব্যৱহাৰিক কাৰ্যাৱলীযুক্ত উপাদানসমূহ সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। আপোনালোকে নিশ্চয় প্ৰায়োগিক অনুশীলনীৰ হাতপুথি-১ত সন্নিৱিষ্ট 'বিদ্যালয় ভিত্তিক কাৰ্যাৱলী'সমূহ অনুশীলন কৰি আহিছে। প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ ডিপ্ল'মা পাঠ্যক্ৰমৰ দ্বিতীয় বৰ্ষৰ প্ৰায়োগিক অনুশীলনৰ হাতপুথিত তিনি ধৰণৰ পাঠ্যবিষয় অন্তৰ্ভুক্ত হৈছে। সেইকেইটা হৈছে—

- তথ্যগত প্ৰযুক্তি দক্ষতাৰ বিকাশ (৫০ নম্বৰ)
- কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষা (৫০ নম্বৰ)
- শিক্ষাদানৰ অভ্যাস (২০০ নম্বৰ)

'প্ৰায়োগিক অনুশীলনীৰ হাতপুথি-২'ত ব্যৱহাৰিক পাঠ্যবিষয়ৰ এই তিনিটা গোটৰ নিৰ্দেশনা আছে।

প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ ব্যৱহাৰ অবিহনে একবিংশ শতিকাৰ শিক্ষাদান আৰু অধ্যয়নৰ প্ৰক্ৰিয়াটো অসম্পূৰ্ণ। জ্ঞান আৰু শিক্ষাৰ সম্প্ৰসাৰণত কম্পিউটাৰ প্ৰযুক্তিবিদ্যা (technology) ব্যৱহাৰৰ দিশটোলৈ লক্ষ্য ৰাখি শিক্ষকসকলক তথ্য আৰু প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ কৌশলসমূহৰ বিষয়ে প্ৰশিক্ষণ দিয়াটো অতিকে প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিছে। এই দৃষ্টিভংগীক আগত ৰাখি ব্যৱহাৰিক পাঠ্যবিষয় 'তথ্যগত প্ৰযুক্তি দক্ষতাৰ বিকাশ' যুগুত কৰা হৈছে।

মানুহৰ মনত নিহিত হৈ থকা সৃজনী প্ৰতিভাৰ আত্মপ্ৰকাশেই হ'ল কলা। সৃষ্টিশীল কাম-কাজবোৰত আত্মনিয়োগ কৰি মানুহে প্ৰেৰণা আৰু আনন্দ পায়। এইটো দৃষ্টিগোচৰ হৈছে যে শিশু অৱস্থাতেই সৃষ্টিশীল কাম-কাজত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক নিয়োজিত কৰি বিদ্যালয়ৰ প্ৰতি সিহঁতক আকৰ্ষিত কৰিব পাৰি। কলা শিক্ষাৰ জৰিয়তে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে সৃষ্টিৰ আনন্দ লাভ কৰে, সিহঁতৰ সৌন্দৰ্যবোধ বাঢ়ে আৰু কাম কৰাৰ প্ৰেৰণা পায়। তাৰোপৰি প্ৰাথমিক স্তৰত কলা শিক্ষাৰ দ্বাৰা ল'ৰা-ছোৱালীৰ মাজত এক হৃদয়স্পৰ্শী, মনোগ্ৰাহী আৰু উদ্দীপনামূলক পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰি বিদ্যালয়ৰ সকলো বিষয়ৰ প্ৰতি সিহঁতক আকৰ্ষিত কৰিব পৰা যায়। গতিকে এই সকলোবোৰ কথাৰ প্ৰতি দৃষ্টি ৰাখি, 'কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষা' শীৰ্ষক ব্যৱহাৰিক পাঠ্যবিষয়টো সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে যাতে শিক্ষক-প্ৰশিক্ষাৰ্থীসকলে শিক্ষণ-অধ্যয়নৰ প্ৰক্ৰিয়াটোৰ এটা অবিচ্ছেদ্য অংগ হিচাপে চিত্ৰকলা আৰু অন্যান্য সৃজনীমূলক বিষয় যেনে— সৃজনাত্মক নাটক, লেখনি ইত্যাদিৰ উপকাৰিতা উপলব্ধি কৰিব পাৰে।

শিক্ষক প্ৰশিক্ষণ অনুষ্ঠানৰ এক অবিচ্ছেদ্য অংগ হৈছে 'শিক্ষাদানৰ অভ্যাস'। শিক্ষক প্ৰশিক্ষণ অনুষ্ঠানত ইয়াৰ মূল্য অপৰিসীম। শিক্ষাদানৰ অভ্যাসে শিকাৰুসকলক ফলপ্ৰসূ শিক্ষণৰ লগত জড়িত বিভিন্ন কৌশলসমূহ প্ৰকৃত কাৰ্যক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ কৰিব পৰাকৈ দক্ষতাৰ বিকাশ ঘটাব যিবিলাক তেওঁলোকে শ্ৰেণীকোঠাৰ পৰিৱেশত প্ৰয়োগ কৰিবলৈ তাত্ত্বিকভাৱে অধ্যয়ন কৰে। ইয়াৰোপৰি শিক্ষাদানৰ অভ্যাসে পৰিকল্পনা কৰিবলৈ আৰু ফলপ্ৰসূভাৱে কাম কৰিব পৰাকৈ তেওঁলোকৰ কাৰ্যকুশলতা বৃদ্ধিত সহায় কৰিব।

তথ্য-প্ৰযুক্তিৰ দিশত দক্ষতাৰ বিকাশ

প্ৰায়োগিক পাঠ্যবিষয় ‘তথ্য-প্ৰযুক্তিৰ দিশত দক্ষতাৰ বিকাশ’ৰ কাৰণে প্ৰশিক্ষাৰ্থীসকলৰ বাবে নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়া অধ্যয়ন কেন্দ্ৰসমূহত কম্পিউটাৰ ব্যৱহাৰৰ লগত জড়িত তত্ত্বগত আৰু ব্যৱহাৰিক জ্ঞান প্ৰদান কৰা হ’ব। ‘তথ্য-প্ৰযুক্তিৰ দিশত দক্ষতাৰ বিকাশ’ৰ কাৰণে এখন নিৰ্দেশনামূলক হাতপুথি— 'Instructional Manual for I.T. Skill Development' প্ৰস্তুত কৰা হৈছে আৰু এই নিৰ্দেশনামূলক হাতপুথিখন আপোনালৈ প্ৰেৰণ কৰা হ’ব।

‘তথ্য-প্ৰযুক্তিৰ দিশত দক্ষতাৰ বিকাশ’ৰ ওপৰত হোৱা ব্যৱহাৰিক প্ৰশিক্ষণৰ সম্পাদনৰ সময়ত আপুনি এই হাতপুথিখনক ‘নিৰ্দেশনা পুথি’ ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব।

উদ্দেশ্যসমূহ ঃ তথ্য-প্ৰযুক্তিৰ দিশত দক্ষতা বিকাশ’ৰ প্ৰায়োগিক পাঠ্যবিষয়ৰ দ্বাৰা আপুনি —

- সৰ্বাতোতকৈ জনপ্ৰিয় ‘ৱৰ্ড প্ৰচেছৰ মাইক্ৰ’ছফ্‌ট ৱৰ্ড’ (Word Processor Microsoft Word) ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ সক্ষমতা অৰ্জন কৰিব
- মাইক্ৰ’ছফ্‌ট এক্সেল (Microsoft Excel)ত স্প্ৰেডছিট (Spreadsheet) প্ৰস্তুত কৰিব পাৰিব
- মাইক্ৰ’ছফ্‌ট PowerPoint Presentation প্ৰস্তুত কৰিব পাৰিব
- ই-মেইল একাউণ্ট খুলিব পাৰিব আৰু ইণ্টাৰনেট ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব
- শিক্ষাৰ্থীসকলক শিক্ষাদান কৰোতে আপুনি কম্পিউটাৰ প্ৰযুক্তিৰ বিভিন্ন কৌশল ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব আৰু সেইবোৰ কৌশলৰ বিকাশ সাধন কৰিব পাৰিব আৰু
- কম্পিউটাৰ প্ৰযুক্তি ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰত আপোনাৰ আত্মবিশ্বাস বৃদ্ধি কৰিব পাৰিব।

মূল্যায়ন প্ৰক্ৰিয়া

‘তথ্য-প্ৰযুক্তিৰ দিশত দক্ষতা বিকাশ’ৰ প্ৰায়োগিক পাঠ্যবিষয়ৰ মূল্যায়ন নিৰ্দিষ্ট অধ্যয়নকেন্দ্ৰত কৰা হ’ব। প্ৰশিক্ষাৰ্থীসকলে লটাৰীৰ (lottery) জৰিয়তে যিকোনো দুটা প্ৰশ্ন নিৰ্বাচন কৰিব লাগিব। প্ৰতিটো প্ৰশ্নত ২০ নম্বৰ থাকিব। মৌখিক পৰীক্ষাত ১০ নম্বৰ থাকিব।

কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষা

এই প্ৰায়োগিক পাঠ্য বিষয়টিত শিক্ষক-প্ৰশিক্ষাৰ্থীসকলক কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষাৰ সৈতে জড়িত তত্ত্বগত জ্ঞানৰ লগতে বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ কলা আৰু শিল্পকাৰ্যৰ প্ৰশিক্ষণৰ বিষয়েও জ্ঞান প্ৰদান কৰিব। প্ৰশিক্ষাৰ্থীসকলৰ বাবে নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়া অধ্যয়ন কেন্দ্ৰসমূহত এই বিষয়টিৰ লগত জড়িত তত্ত্বগত আৰু ব্যৱহাৰিক জ্ঞান প্ৰদান কৰা হ'ব।

এই পাঠ্য বিষয়টিৰ বাবে প্ৰশিক্ষাৰ্থীসকলক 'কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষা' বিষয়ক এখন সুকীয়া হাতপুথি আৰু দুখন 'ডি ভি ডি' প্ৰস্তুতি কৰি পৰিপূৰক অৱলম্বন হিচাপে প্ৰদান কৰা হৈছে যাতে ই কলা শিক্ষাৰ তত্ত্বগত জ্ঞানৰ লগতে ব্যৱহাৰিক উপাদানসমূহৰ ক্ষেত্ৰতো আপোনাক পথ নিৰ্দেশনা আগবঢ়ায়। ডি ভি ডিত থকা ভিডিঅ'সমূহে আপোনালোকৰ নিজ নিজ শ্ৰেণীকক্ষত কিদৰে কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষাৰ পাঠদান কৰিব আৰু কিদৰে আপোনালোকৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ কলা-কাৰ্যাৱলী শিকাব তাৰ বিষয়ে সামগ্ৰিক ধাৰণা লাভ কৰাত সহায় কৰিব। তদুপৰি ই কলা আৰু নাটকৰ সহায়ত কিদৰে অন্যান্য বিষয় শিকাব তাৰ ধাৰণা প্ৰদান কৰিব। এই ভিডিঅ'সমূহ আমাৰ ৱেবছাইট **'www.kkhsou.in'** ৰ উভয় 'লাৰ্ণাৰ কৰ্ণাৰ' (Learner Corner) আৰু 'ডি. এল. এড.' (D.El. Ed.) শাখাত বিচাৰিলে পাব।

উদ্দেশ্যসমূহ ঃ 'কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষা' বিষয়ক পাঠ্যবিষয় অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষা বিষয়ক প্ৰয়োজনীয় জ্ঞান আহৰণ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব;
- চিত্ৰকলাৰ বিভিন্ন উপাদানসমূহ চিনাক্তকৰণ আৰু ইয়াৰ মূল্য উপলব্ধি কৰিব পাৰিব;
- নিজস্ব সৃজনাত্মক সম্ভাৱনীয়তাসমূহ বিভিন্ন কলাত্মক কাৰ্যৰ যোগেদি প্ৰকাশ কৰিব পাৰিব;
- আপোনাৰ তীক্ষ্ণ পৰ্যবেক্ষণ, কল্পনাশক্তি, ধৈৰ্য্য আৰু অনুশাসন দক্ষতাৰ প্ৰয়োগ কৰিব পাৰিব;
- প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ত শিকন-শিক্ষণ আহিলা হিচাপে চিত্ৰকলা আৰু নাটকৰ গুৰুত্ব চিনাক্ত কৰিব পাৰিব;
- আপোনাৰ নিজস্ব শ্ৰেণীকোঠাত কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষাৰ শ্ৰেণী পৰিকল্পনা কৰি আয়োজিত কৰিব পাৰিব;
- শিক্ষাৰ্থীসকলৰ সৃজনাত্মক লেখনী দক্ষতাৰ বিকাশ সাধন কৰিব পাৰিব; আৰু
- কলা, নাটক আৰু অন্যান্য সৃজনাত্মক পদ্ধতিৰ মূলনীতিসমূহ বিভিন্ন পাঠ্যবিষয় শিক্ষণত প্ৰয়োগ কৰিব পাৰিব।

প্ৰায়োগিক অনুশীলনীমূলক কাৰ্য হিচাপে 'কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষা' হাতপুথিখনত মূল্যায়ন প্ৰক্ৰিয়া আৰু প্ৰতিবেদন দাখিলৰ আৰ্হিৰ লগতে পাঠ্যবিষয়টিৰ বিস্তৃত খতিয়ান দাঙি ধৰা হৈছে। অনুগ্ৰহ কৰি হাতপুথিখন সবিস্তাৰে অধ্যয়ন কৰিব।

মূল্যায়ন প্ৰক্ৰিয়া

প্ৰায়োগিক পাঠ্যবিষয় 'কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষা'ৰ মূল্যায়ন তলত দিয়া দিশসমূহৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নিৰ্দিষ্ট অধ্যয়নকেন্দ্ৰত কৰা হ'ব।

- **পৰীক্ষা (প্ৰায়োগিক আৰু তত্ত্বগত)**

প্ৰায়োগিক পৰীক্ষাৰ বাবে দুটা বিকল্প দিয়া হ'ব— সৃজনাত্মক সংৰচনা(Creative Composition) আৰু সৃজনাত্মক লেখনি(Creative Writing)। প্ৰশিক্ষাৰ্থীসকলে যিকোনো এটা বিকল্প নিৰ্বাচন কৰিব লাগিব। বিষয়বস্তুসমূহ তাৎক্ষণিকভাৱে পৰীক্ষাৰ সময়ত প্ৰদান কৰা হ'ব। (নম্বৰ ১০)

তাত্ত্বিক পৰীক্ষাৰ বাবে প্ৰশ্নসমূহ কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষাৰ হাতপুথিখনৰ তত্ত্বগত অংশৰ পৰা সন্নিৱিষ্ট কৰা হ'ব।

(নম্বৰ ১৫)

(অনুগ্ৰহ কৰি কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষাৰ হাতপুথিখনৰ পৃষ্ঠা নম্বৰ ৬৯ চাওঁক)

- **প্ৰকল্প কাৰ্যসমূহ**

প্ৰকল্প কাৰ্যসমূহ দুটা গোটত ভাগ কৰা হৈছে— গোট-ক আৰু গোট-খ। শিক্ষক প্ৰশিক্ষাৰ্থীসকলে প্ৰত্যেক গোটৰ পৰা যিকোনো এটাকৈ মুঠ দুটা কাৰ্য সম্পাদন কৰিব লাগিব।

গোট - ক ঃ তথ্য সংগ্ৰহ আৰু প্ৰতিবেদন দাখিলৰ কাৰ্যৰ বাবে আপুনি আপোনাৰ নিৰ্বাচিত বিষয়ত তথ্য সংগ্ৰহ কৰি প্ৰতিবেদন দাখিল কৰিব লাগিব। আপোনাৰ প্ৰতিবেদন নিৰ্দিষ্ট অধ্যয়ন কেন্দ্ৰত মূল্যায়নৰ বাবে জমা দিব লাগিব। এই হাতপুথিখনৰ পৰিশিষ্ট **'A-I'** ত দিয়া উৎকৰ্ষৰ মাপকাঠিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি আপোনাৰ কাৰ্যৰ মূল্যায়ন কৰা হ'ব। (নম্বৰ ১৫)

(অনুগ্ৰহ কৰি কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষাৰ হাতপুথিখনৰ পৃষ্ঠা নম্বৰ ৭০ চাওঁক)

গোট - খ ঃ হাতে-কামে কৰা কাৰ্যৱলীৰ বাবে আপুনি উল্লেখ কৰা কাৰ্যসমূহৰ যিকোনো এটা কাৰ্য সমাধা কৰি সেইটো আপোনাৰ অধ্যয়ন কেন্দ্ৰত জমা দিব লাগিব। এই হাতপুথিখনৰ পৰিশিষ্ট **'A-II'** ত দিয়া উৎকৰ্ষৰ মাপকাঠিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি আপোনাৰ কাৰ্যৰ মূল্যায়ন কৰা হ'ব। (নম্বৰ ১০)

(অনুগ্ৰহ কৰি কলা আৰু সৃজনাত্মক শিক্ষাৰ হাতপুথিখনৰ পৃষ্ঠা নম্বৰ ৭০ চাওঁক)

শিক্ষাদানৰ অভ্যাস

অধ্যয়ন কেন্দ্ৰসমূহে শিক্ষক-প্ৰশিক্ষাৰ্থীসকলৰ সুবিধা আৰু যোগোযোগৰ সুব্যৱস্থাৰ প্ৰতি দৃষ্টি ৰাখি ৬ৰ পৰা ১০ খন বিদ্যালয় বাচি ল'ব। প্ৰত্যেকখন বিদ্যালয়ৰ বাবে এনে এগৰাকী তত্ত্বাৱধায়ক নিয়োগ কৰা হ'ব যিগৰাকী শিক্ষক প্ৰশিক্ষকো হয়।

শিক্ষক প্ৰশিক্ষাৰ্থীসকলে তেওঁলোকৰ অধ্যয়ন কেন্দ্ৰসমূহে নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়া বিদ্যালয়ত তিনিটা 'শিক্ষাদান অভ্যাস'ৰ প্ৰদৰ্শন কৰিব লাগিব। প্ৰত্যেকখন বিদ্যালয়ৰ বাবে নিয়োগ কৰা তত্ত্বাৱধায়কগৰাকীয়ে প্ৰত্যেকজন শিক্ষক প্ৰশিক্ষাৰ্থীৰ তিনিটা শিক্ষাদান অভ্যাস শ্ৰেণী 'শিক্ষাদান অভ্যাস মূল্যায়নসূচী'ৰ ভিত্তিত মূল্যায়ন কৰিব। (**পৰিশিষ্ট 'A-III'**)

➢ **উদ্দেশ্যসমূহ ঃ**

- শিক্ষাদানৰ অভ্যাসে আপোনাৰ শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়াক অধিক সুশৃংখলিত আৰু মনোগ্ৰাহী কৰি তুলিব।
- বাস্তৱ ক্ষেত্ৰত শ্ৰেণীকোঠা এটাত আপুনি সাৰ্থকভাৱে বিভিন্ন শিক্ষণ পদ্ধতি তথা কৌশলৰ বিষয়সম্বন্ধীয় জ্ঞান প্ৰয়োগ কৰিব পাৰিব।

➢ **আপোনাৰ ভূমিকা ঃ** 'শিক্ষাদানৰ অভ্যাস'ৰ সময়ত আপোনাৰ ভূমিকা তলত দিয়া ধৰণৰ—

- আপুনি বাচনি কৰি লোৱা দুটা পাঠ্যবিষয়ৰ পৰা মুঠ বিশ(২০) টা পাঠ পৰিকল্পনা তলত দিয়া ধৰণে প্ৰস্তুত কৰিব লাগিব।
  - ❍ প্ৰথম ঐচ্ছিক পাঠ্যবিষয় ঃ দহটা পাঠ পৰিকল্পনা
  - ❍ দ্বিতীয় ঐচ্ছিক পাঠ্যবিষয়ঃ দহটা পাঠ পৰিকল্পনা
- শ্ৰেণীকোঠাত পাঠদানৰ আগতে আপুনি পাঠ পৰিকল্পনা (কমেও দহটা পাঠৰ পৰিকল্পনা) সন্দৰ্ভত তত্ত্বাৱধায়কগৰাকী/পৰামৰ্শদাতাগৰাকীৰ লগত আলোচনা কৰিব লাগিব আৰু তত্ত্বাৱধায়কগৰাকী/ পৰামৰ্শদাতাগৰাকীয়ে আগবঢ়োৱা পৰামৰ্শ গ্ৰহণ কৰি অধিক উন্নত কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিব লাগিব। (পাঠ পৰিকল্পনাৰ কাৰণে এটা সাধাৰণ আৰ্হি **পৰিশিষ্ট 'B'**ত দিয়া হৈছে।)
- পাঠ পৰিকল্পনাসমূহ প্ৰস্তুত কৰাৰ আগতে আপুনি বিদ্যালয় কৰ্তৃপক্ষৰ লগত ইতিমধ্যে সম্পূৰ্ণ হোৱা পাঠসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি ল'ব পাৰিব যাতে আপুনি শিক্ষাৰ্থীসকলৰ সুবিধা হোৱাকৈ নতুন পাঠসমূহ আৰম্ভ কৰিব পাৰে।
- শ্ৰেণীকোঠাত পাঠ এটা উপস্থাপনৰ সময়ত আপুনি কিছুমান উপযুক্ত শিক্ষণ সঁজুলি ব্যৱহাৰৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰিব লাগিব।
- আপুনি তিনিটা পাঠ পৰিকল্পনা আপোনাৰ বাবে নিৰ্দিষ্ট বিদ্যালয়ৰ শ্ৰেণীকোঠাত শিক্ষাদান কৰিব লাগিব, যি কেইটা শ্ৰেণী

তত্ত্বাৱধায়কগৰাকীয়ে তত্ত্বাৱধান কৰিব।

- আপুনি বাকী পাঠ পৰিকল্পনাকেইটা আপোনাৰ নিজস্ব বিদ্যালয়ৰ শ্ৰেণীকোঠাত শিক্ষাদান সম্পন্ন কৰিব লাগিব, যিকেইটা শ্ৰেণী আপোনাৰ বিদ্যালয়ৰ প্ৰধান শিক্ষক, জ্যেষ্ঠ শিক্ষক আৰু সহকৰ্মী শিক্ষকসকলেও নিৰীক্ষণ কৰিব।
- নিৰ্দিষ্ট অধ্যয়ন কেন্দ্ৰত আপুনি প্ৰস্তুত কৰা আপোনাৰ ২০টা পাঠ পৰিকল্পনাৰ লগতে আপুনি প্ৰস্তুত কৰা শিক্ষণ সঁজুলিসমূহো দাখিল কৰিব লাগিব।

➢ মূল্যায়ন প্ৰক্ৰিয়া ঃ

'শিক্ষাদান অভ্যাস'ৰ প্ৰায়োগিক পাঠ্য বিষয়ৰ সম্পূৰ্ণ মূল্যায়ন তলত দিয়া দিশসমূহৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কৰা হ'ব।

- **শিক্ষাদান অভ্যাসৰ শ্ৰেণীসমূহৰ মূল্যায়ন ঃ** পৰিশিষ্ট **'A-III'** ত দিয়া 'শিক্ষাদান অভ্যাস মূল্যায়নসূচী' (Practice Teaching Assessment Index) ওপৰত ভিত্তি কৰি মূল্যায়ন কৰা হ'ব। তত্ত্বাৱধায়কগৰাকীয়ে তত্ত্বাৱধান কৰা তিনিটা শিক্ষাদান অভ্যাসৰ শ্ৰেণীৰ 'গ্ৰে'ড' নম্বৰলৈ পৰিৱৰ্তিত কৰা হ'ব। (মুঠ নম্বৰ ১০০)
- **পাঠ পৰিকল্পনাৰ মূল্যায়ন ঃ** অধ্যয়ন কেন্দ্ৰসমূহত দাখিল কৰা পাঠ পৰিকল্পনা আৰু শিক্ষাদান সঁজুলিসমূহৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি মূল্যায়ন কৰা হ'ব। (মুঠ নম্বৰ ৮০)
- **মৌখিক মূল্যায়ন ঃ** মৌখিক মূল্যায়ন নিৰ্দিষ্ট অধ্যয়ন কেন্দ্ৰসমূহত কৰা হ'ব। (মুঠ নম্বৰ ২০)

*** ***** ***

টোকা ঃ

- **প্ৰত্যেকটো 'প্ৰায়োগিক' পাঠ্যবিষয় মাৰ্চ মাহৰ ভিতৰত সম্পূৰ্ণ কৰিব লাগিব।**
- **পৰামৰ্শদাতা আৰু তত্ত্বাৱধায়কসকলৰ কাৰণে উৎকৰ্ষৰ মাপকাঠীসমূহ পৰিশিষ্টৰ পৃষ্ঠাকেইটাত দিয়া হৈছে।**

ANNEXURE: A

GENERAL INSTRUCTION FOR THE COUNSELLORS

Use of Rating Scales:

The rating scales have been prepared so that the counsellor can evaluate the performances of the teacher trainees in the activities they carried out under project works objectively. It can be seen that in the rating scales each criterion is followed by a series of numerals (1-7). These numerals designate the following:

7- Outstanding

6 - Excellent

5 - Very Good

4 - Good

3 - Fair

2 - Satisfactory

1 - Unsatisfactory

For each criterion the counsellor has to enfold the numeral that suits his/her best judgment regarding the performances of the teacher trainees on that particular criterion. An overall rating should also be made after item wise valuation on the various criteria. Then on the basis of overall rating point an overall grade should be presented to the respective trainee. Following 7 point scale has been adopted for conveying the Letter Grade to the teacher trainee. The hypothetical values allotted to them are also mirrored in the following columns:

Letter Grade	**Point Grade Range**	**Percentage Equivalence**	**Qualitative Value**
O	6	90 and above	Outstanding
A	5 - 5.9	80 to 89%	Excellent
B	4 - 4.9	70 to 79%	Very Good
C	3 - 3.9	60 to 69%	Good
D	2 - 2.9	50 to 59%	Fair
E	1.1 - 1.9	40 to 49%	Satisfactory
F	0 - 1	Below 40%	Unsatisfactory

For presenting cumulative grade point on the basis of the weightages of different items of a scale the following procedure should be adopted.

Let us consider a particular activity (suppose 'Activity 1: Visit an Art Gallery' of Project - A), the rating scale of which contains 5 items and the counsellor has given grade points to various items as under.

Item No.	Grade points
1	5
2	4
3	7
4	4
5	6

Now for calculating the overall grade point, these obtained grade points will have to be added and then divided by the total number of items in the scale.

On the basis of the above example the cumulative rating will be: $\frac{5+4+7+4+6}{5} = \frac{26}{5} = 5.2$

Thus, in the above example the overall rating will be indicated by letter Grade A.

The letter grade that a trainee obtains will have to be indicated in the handbook.

For examination purpose, the letter grade obtained should be converted to marks in the following manner:

The percentage equivalent of point grade 5 – 5.9 is 80 – 89 %
Therefore, the equivalent percentage of point grade 5.2 = 82%
Now,
82 / 100 x 50 = 41
In this way, on the basis of the overall rating, the corresponding marks can be obtained.

The candidates who obtain grade 'F' will have to repeat the activities.

ANNEXURE: A-I

RATING SCALE FOR COUNSELLOR

Project - A: Collection of Data & Preparation of Report

Name of the Teacher Trainee:

Enrolment No.

Name of the School:

Criteria	Rating Scale
Selection of the place	1 2 3 4 5 6 7
Ability for Acute Observation	1 2 3 4 5 6 7
Applicability of Suggestions	1 2 3 4 5 6 7
Comprehensiveness of the Report	1 2 3 4 5 6 7
Clarity of the Report	1 2 3 4 5 6 7

Overall rating-

Overall grade-

Signature of the Counsellor

ANNEXURE: A-II

RATING SCALE FOR COUNSELLOR

Project - B: Hands on Activity

Name of the Teacher Trainee:

Enrolment No.

Name of the School:

Criteria	Rating Scale						
Selection of the Activity	1	2	3	4	5	6	7
Skill of the Trainee	1	2	3	4	5	6	7
Involvement with the Activity	1	2	3	4	5	6	7
Conceptual Knowledge of the Work	1	2	3	4	5	6	7
Neatness	1	2	3	4	5	6	7
Creativity	1	2	3	4	5	6	7

Overall Rating-

Overall Grade-

Signature of the Counsellor

ANNEXURE: A-III

PRACTICE TEACHING ASSESSMENT INDEX

INSTRUCTIONS

The Practice Teaching Assessment Index contains 9 statements on different aspects of teaching. To rate the performance of the teacher trainee on each item on the seven point scale, the supervisor has to put a Tick (✓) on the point which indicates his/her assessment. The overall rating made on the valuation of each statement indicates the level of the teacher trainee's performance.

Name of the Teacher Trainee:

Enrollment No: **Date:**

Class: **Sub:**

Topic:

No.	Item	Specifications	Unsatisfactory 1	Satisfactory 2	Fair 3	Good 4	Very Good 5	Excellent 6	Outsanding 7
1	Instructional Objectives	• Relevant to the content • Specification of Domains (Cognitive, Affective and Psychomotor)							
2	Introduction	• Preliminary attention gaining • Previous knowledge test • Explicit link with the content							
3	Explanation	• Clarity and continuity • Interpreting students' verbal and non-verbal signs • Use of proper illustration, example and analysis							
4	Blackboard Writing	• Legible and correct handwriting • Highlighting of main points • Utilization of the space • Position of the teacher • Contact with the students							

5	Questioning	• Clarity, concise and relevancy of questions • Appropriate speed in asking questions • Handling student's responses • Prompting • Seeking further information • Re-directed questions							
6	Method, Devices and Techniques	• Relevant to topic, concept, idea and teaching points • Appropriate with the level of the students							
7	Teaching Aids	• Relevant to the content and level of students • Proper display and handling							
8	Stimulus Variation	• Eye-contact and eye-movement • Gestures • Voice modulation • Pausing • Teacher's movement • Switching sensory channel to oral/visual							
9	Closure	• Summarizing the lesson • Consolidation of learning by questioning and statement • Assignment of home work							

Overall rating :

Overall grade :

Strengths of the teacher trainee:

Weaknesses of the teacher trainee:

Name of the Supervisor:

Designation:

Address:

Signature of the Supervisor

ANNEXURE - B

FORMAT OF LESSON PLAN

পাঠ পৰিকল্পনাৰ নক্সা

A. IDENTIFICATION DATA (তথ্য চিনাক্তকৰণ)	
School-	Subject-
Class-	Lesson-
No. of Students-	Text Book-
Duration-	Name of the Teacher -
Date-	

B. General Objectives (সাধাৰণ উদ্দেশ্য) ঃ

C. Teaching Aids (শিক্ষণ সঁজুলি) ঃ

D. INTRODUCTION (প্ৰস্তাৱনা)

STEP (স্তৰ)	Assumed Previous Knowledge (পূৰ্বজ্ঞান অনুমান)	Teacher's Activities (শিক্ষকৰ কাৰ্যাৱলী)	Pupil's Activities (শিক্ষাৰ্থীৰ কাৰ্যাৱলী)
Introduction (প্ৰস্তাৱনা)			

E. PRESENTATION (উপস্থাপন)

STEP (স্তৰ)	Teaching Points (শিক্ষাবিন্দু)	Specific Objectives (বিশেষ উদ্দেশ্যৱলী)	Teacher's Activities (শিক্ষকৰ কাৰ্যাৱলী)	Pupil's Activities (শিক্ষাৰ্থীৰ কাৰ্যাৱলী)	Expected Learning Outcome (আকাংক্ষিত ফল)
Presentation (উপস্থাপন)					

F. CLOSURE (সামৰণি)

Step (স্তৰ)	Teacher's Activities (শিক্ষকৰ কাৰ্যাৱলী)	Pupil's Activities (শিক্ষাৰ্থীৰ কাৰ্যাৱলী)
Closure সামৰণি		